

staroveká literatúra

3 tis pred n.l - 5 tis. n. l

- nevystupujú tu jednoduchí ľudia, ale panovníci, hrdinovia obdarení veľkou silou a odvahou a mýtické i polomýtické postavy.

Staroveká literatúra: -orientálna (sumerská, akadská, staroegyptská, indická, hebrejská)

- **antická** (grécka, rímska)

Orientálna literatúra

- tvoria ju najstaršie zachované literárne pamiatky z Orientu (územie na východ od Stredozemného mora).

- delí sa na: sumerská, akadská, staroegyptská, indická, hebrejská.

- **staroegyptská:** na zlomkoch papyrusu; písmo: hieroglyfy; najstarší zvitok (r. 3 000 p.n.l.) = PTAHOTTEPOVO PONAUCENIE - otec radí svojmu synovi, aby sa vedomosťami príliš nechválil a aby rady dokázal prijať aj od neučených ľudí - „Dobrá rada nad zlato“

- **sumerská:** klinové písmo na hlinených tabuľkách; najstaršia pamiatka (r. 2000 p.n.l.) = EPOS O GILGAMEŠOVI - monumentálny hrdinský epos, kde vystupujú bohovia spolu s ľuďmi, čarovné predmety a rastliny, dejú sa rôzne premeny.

- **hebrejská:** najmladšia z literatúr blízkeho východu. Predstavuje ju najznámejšia pamiatka: BIBLIA - kniha dvoch veľkých náboženstiev- židovského a kresťanského. Je to najčítanejšie a najprekladanejšie dielo svetovej literatúry. Oplyvňovala mnohé literatúry, najviac však stredovekú náboženskú literatúru a barokovú literatúru. Pre veriacich ľudí je Biblia: Božím slovom, písmom svätým, ovplyvňuje videnie sveta a chápanie človeka. Biblia je knihou špecifickou: je súčasne umeleckým, náboženským, historickým, ako aj doktrínarským (t.j. neomylným, nezvratným) a večným dielom.

SZ - písaný hebrejsky; pôvodná kniha Židov; 46 kníh (historické, vyučujúce, prorocké); zaoberá sa dejinami Izraela, múdrymi myšlienkami a proroctvami...

NZ - písaný grécky; špecificky kresťanská zbierka 27 kníh (historické, vyučujúce, prorocké); zaoberá sa PJK, šírením kresťanstva, misionármi, cirkevnými zbormi a koncom sveta.

- **indická:** hrdinské spevy (eposy): MAHÁBHÁRATA, RÁMÁJANA.

Antická literatúra (7. stor. p.n.l. - 5. stor. n.l.)

- **KALOKAGHATIA:** v antickom umení sa smerovalo k zhode- harmónii medzi fyzickým a duchovným (telom a dušou).

- **antický hrdinovia** boli obdarovaní veľkou silou a odvahou, boli navonok krásni, ale aj múdri a statoční. Sú spätí s prírodou a len pozemský život má pre neho cenu. Človek, príroda a bohovia tvoria jedno.

- v dielach často vystupujú mýtické a polomýtické postavy- bohovia, ktorí majú ľudské vlastnosti, ale človek im je podriadený, často bezmocný voči ich rozhodnutiu.

Antická literatúra: - grécka

- rímska

GRÉCKA LITERATÚRA (9. stor. p.n.l. - 5. stor. n.l.):

- pôvodná bola písaná v starej gréčtine; kolíska dnešnej civilizácie; vznikali nové vedy (MAT, filozofia) a demokracia, právo...

- grécky hrdina: smelí a hrdí vlastenci, ktorí prekonávajú nebezpečenstvá (napr. Antigona z rovnomennej sofoklovej tragédie)

- UČENCI: Archimedes, Pytagoras, Táles, Aristoteles ® jeho učiteľ Platón ® jeho učiteľ Sokrates („Viem, že nič neviem“)

- MYTOLÓGIA: predchodca náboženstva- ovplyvňovala životy ľudí, takmer každá činnosť mala svojho boha

bohovia žili na hore Olymp; mali ľudské vlastnosti (Zeus- Najvyšší boh, Héra- ochrankyňa, Aténa- bohyňa múdrosti,

Afrodita- bohyňa krásy, Poseidon- boh mora, Hádes- boh podsvetia).

HOMÉR

napísal dva hrdinské eposy: **Ilias** a **Odysea**

oba eposy sú písané hexametrom v iónskom nárečí (gréčtina); vyznačujú sa typickými znakmi antického eposu:

- epickou šírkou- obširne odbočenie od hlavného deja do vedľajších dejov
- epickou objektivitou- nestrannosť autora k opisovaným udalostiam
- stálou kompozíciou- má ustálené postupy: invokácia (vzývanie múzy) , propozícia (naznačenie deja), in medias res (autor vpadá priamo do stredu udalostí)
- mytologické postavy- bohovia, polobohovia

ILIAS:

ilion - Trója; dejovo sa dotýka posledných 51 dní 10 ročnej vojny. Má cca. 15 000 veršov, 24 spevov a zobrazuje príčiny, začiatok, priebeh a koniec trójskej vojny. Hl. postavy - Paris, Helena, Achilles, Menelaos.

dej - vojnu medzi Trójou a Spartou vyvolal syn trójskeho kráľa Priama - Paris, ktorý uniesol krásnu Helenu, ženu spartánskeho kráľa Menelaa... ústredným motívom diela je hnev najväčšieho gréckeho bojovníka Achilla- Péleovho syna. Keď mu veliteľ gréckeho vojska- mykénsky kráľ Agamemnon vezme jeho zajatkyňu, dcéru Brisea, prestáva bojovať. Tým dochádza k základnému konfliktu. Boje pred Trójou pomaly pokračujú, postupne sa v jednotlivých epizódach predstavujú poprední grécky a trójsky bojovníci a okrem bezprostredných vojnových udalostí sú tu vykreslené aj niektoré mytologické príbehy. Trójania sprvu získavajú v boji prevahu a ich postup zastaví až Achillov priateľ Patroklos a to tým, že si požičia Achillovu výzbroj- Hektor, ktorý zistí, že to nie je nezraniteľný Achilles ho zabije- Achilles pomstí svojho priateľa a zabije Hektora, povláči ho pred bránami Tróje. Priamos mnohokrát prosí Achilla o vydanie tela jeho syna

Hektora, čomu Achilles nakoniec vyhovie a Hektorovi vystroja riadny pohreb. Trója dobitá ľstou- trójsky kôň. Achilles v závere zomiera šípom Parisa - achillova päta. Do deja zasahujú aj grécki bohovia pomáhajúc jednej alebo druhej strane.

ODYSEA:

nadväzuje na Ilias; má cca. 12 000 veršov, 24 spevov a zobrazuje dobrodružstvá gréckeho hrdinu Odysea – kráľa Itaky –pri návrate domov z Trójskej vojny. Odmietol sa klaňať bohovi Poseidonovi, preto sa nemohol domov vrátiť hneď ale musel prejsť dlhú cestu. Putoval po svete 10 rokov, tu je však opísaných len posledných 41 dní jeho putovania, počas ktorého zažil veľa dobrodružstiev, napr. navštívil krajinu ľudožrútskych kmeňov, unikol nástrahám jednookého obra, zostúpil do ríše mŕtvych, dostal sa na ostrov víly Calipso, sirény, až ho napokon bájny moreplavci dopravili na rodný ostrov – Itaku, k milovanej žene Penelope a synovi Telemachovi.

Odysea ochraňuje počas cesty a pomáha mu bohyňa Aténa a záporne pôsobí Poseidon.

EZOP

písal bájky. Bájky boli zamerané na kritiku spoločenských pomerov. Ich spoločným znakom a cieľom je vyslovenie vtipnej mravoučnej pointy. Bájky – sú založené na alegórii (inotaj, prenesený význam slova) a častými hrdinami v nich sú zvieratá, ktoré predstavujú určitú ľudskú vlastnosť. Ezopovými bájkami sa inšpirovali aj bájkari v ďalších storočiach; napr. slov. lit. – Jonáš Záborský.

SOFOKLES

dramatik, veršované tragédie: **Kráľ Oidipus** a **Antigona**

KRÁĽ OIDIPUS:

Ide o tragédiu hrdinu -Oidipa, ktorý ma predurčené že zabije svojho otca a vezme si za ženu svoju matku. Tomuto osudu sa snaží za každú cenu uniknúť. Jeho rodičia ho dajú preč, o jeho osud sa predsa len napĺňa, keď cestou do Théb zabíja svojho otca a po tom ako porazí sfingu si vezme za ženu svoju matku s ktorou má 4 deti (Antigonu, Ismenu, Polineikosa, Eteoklesa). Oidipus si nakoniec sám vypichne oči a odchádza ako žobrák. Sofokes týmto ilustruje nemennosť osudu.

ANTIGONA:

nadväzuje na Kráľa Oidipa; dej sa odohráva v Thébach a hlavným motívom sú medziľudské vzťahy. Vojna medzi oidipovými synmi, Polyneikom a Eteoklom sa končí smrťou oboch. Ich nástupca Kreón dá Eteokla ako obrancu vlasti pochovať so všetkými poctami, ale pod hrozbou trestu smrti zakáže to isté urobiť s telom vlastizradcu Polyneika. Antigona, sestra oboch mŕtvych, nedbá na jeho zákaz. Považuje ho za odporujúci božím zákonom. Posype pohodené telo svojho brata prstou a vykoná príslušné obrady. Keď ju pri tom pristihne Kreón, rozhorčený jej skutkom rozhodne, že je zaživa zavrie do skalnej hrobky. Márne prosí Kreóna o rozvahu náčelník zboru i vlastný syn (Antigonin snúbenec Haimon). Až výstraža veštca Teiresia ho presvedčí, aby odvolal zákaz Polyneikovho pohrebu a ponáhlal sa Antigonu oslobodiť. Je však neskoro a poslovia prinášajú krutú správu: Antigona sa obesila. Tragédia sa končí neočakávaným tragickým rozuzlením. Dochádza k viacerým samovraždám – okrem Antigony sa zúfalý Haimon po nevydarenom pokuse napadnúť svojho otca prebodne mečom a samovraždu spácha i jeho matka.

Antigona sa svojou odvahou stala symbolom odporu voči týraniu Kreóna, uctila si nielen ľudské a rodinné zákony, ale aj zákony bohov. Princíp občianskej etiky- každý človek má rovnaké práva, ale aj povinnosti- Antigonin brat mal právo byť pochovaný so všetkými poctami, ako i Antigona mala právo pochovať svojho brata. Antigona neprávom pykala, pretože Kreón využíval moc vo svoj prospech.

SAPFO

1. Žena poetka; predstaviteľka lúboštnej lyriky- vyjadrovala: city, vášne, túžby; žila na ostrove Lesbos; zachovala sa len jedna celá báseň **Modlitba k Afrodite** - Sapfo prosí Afroditu, aby sa do nej zaľúbil jej vysnívaný muž.

RÍMSKA LITERATÚRA (3. stor. p.n.l. - 5. stor. n.l.)

- je mladšia, preberá už hotové formy z gréckej literatúry; bola písaná latinčinou.
- nadväzovala na Grécko; prevzala celú mytológiu (Zeus- Jupiter, Héra- Júno, Afrodita- Venuša, Aténa- Minerva, Poseidon- Neptún).
- rímsky hrdina- často vzor občiansky cností, je pracovitý, statočný a mierumilovný, ako je to možné vidieť napr. na Vergíliových pastieroch a roľníkoch v zbierkach Bukolika a Georgika.
- osobitný vplyv na rozvoj v tej dobe mala intenzita spoločenského a politického života v Ríme- za jedného z najväčších rečníkov sa považuje MARCUS TULLIUS CICERO.

OVÍDIUS

najčítanejší rímsky básnik, písal najmä lúboštné básne - lásku nevníma tragicky, ale odľahčene, s nadhľadom, často až žartovne.

zb. **Umenie milovať ; Listy Heroín**

Metamorfózy: rozsiahla básnická skladba; vyrozprával tu vyše 250 gréckych a rímskych bájí a povestí, ktoré sú vybudované na motíve premeny (zmeny človeka na zviera, kameň, rastlinu, vznik a premeny sveta...).

FILEMON A BAUTSIS- manželia, ktorí žijú v chudobe, žijú zo dňa na deň. Jedného dňa sa objaví tulák, ktorý prosí o nocľah, tak ho príjmu. Ráno zistia, že je to boh Zeus (Dia), a on im za to splní želanie. Neprajú si nič, len to aby zomreli spolu. Na konci, po smrti sa premenia na objímajúce sa stromy.

MÝTUS O 4 VEKOCH (zlatý- nepozná prácu ani bolesť; strieborný a bronzový- postupne prinášajú zhoršenie životných podmienok; železný- násilie, klam, zloba, závišť...)

MÝTUS O POTOPE, SOCHÁR PYGMALION, DAIDALOS A IKAROS

VERGÍLIUS

zakladateľ idyly; povest' o trójskom hrdinovi **Aeneas** - Po skončení vojny hľadá Aeneas so svojimi druhmi, otcom a synom na príkaz bohov novú vlasť, kde založí nový rod. Roky blúdi morom, až napokon sa usadí v Latíni. Vezme si dcéru kráľa a zakladá rod.

ďalšie diela- **Georgika, Bukolika** (Krása roľníckeho života- idyla)